

BOK

NILS A. BUTENSCHØN & RANIA MAKTABI (RED.)

Brennpunkt Midtøsten. Byene som prisme
UNIVERSITETSFORLAGET, 2018

ANMELDT AV Inga Brandell

I mer än ett århundrade har Mellanöstern varit en brännpunkt i världspolitiken: i de två världskrigen, under kalla kriget, i tävlan om energiråvarorna, för rivaliteten mellan de stora monoteistiska religionerna ... och nu senast för internationell terrorism och för det samtida krigets allt mer omfattande brutalisering. Jag skriver dessa rader de dagar då israelisk militär skjuter mot obeväpnade civila vid gränsen till Gaza och då nyheten kommit om en ny gasattack i Syrien.

Hur skriver man om den region där detta utspelas för en allmänhet som ser, eller inte längre ser, bilderna av dem som drabbats av gasen, och som redan serverats den kunskap om Bashar al-Assad och hans motståndare experterna har att förmedla? Före 2011 fanns en samlad förståelse av det område som kallas Mellanöstern. Så kom den arabiska våren och mot alla förväntningar enades oppositionen, de starka staterna skakade i sin grundvalar, regimer föll och befolkningarna blev subjekt i sin egen historia. Nu, sju år senare, är bilden splittrad: Flera plågsamma krig pågår, flyktingströmmarna och migranterna suddar ut gränserna, Egypten styrs med järnhand men i Tunisien går den demokratiska processen långsamt framåt. Samtidigt finns en lärdom kvar från den arabiska våren, nämligen betydelsen av en samhörighetskänsla, som bygger på språk, religion, gemensamma historiska referenser, moderna media och samtida och historiska förbindelser och sociala nätverk. Det finns alltså fortsatt anledning att samlat närma sig «Mellanöstern», om än inte längre utifrån någon

«En tämligen unik dokumentation.»

föreställning om att samhällsförhållanden och politik i regionen överallt skulle vara likartade.

Med det perspektivet har Rania Maktabi och Nils A. Butenschøn samlat en rad av Norges främsta forskare i en bok som på ett originellt sätt tar sig an hela området. I sammanlagt tretton kapitel utgår olika författare från var sin stad, som får utgöra vad redaktörerna kallar en prisma. Kapitlen handlar inte om «byene i seg selv», som redaktörerna skriver, utan om «byene som arena for nasjonal og regional politikutforming i fortid og nåtid». De riktigt stora megapolerna i regionen, Istanbul, Kairo, finns med, liksom stora och mindre huvudstäder som Teheran, Bagdad, Riyadh, Sanaa, Tripoli, Tunis, Doha. Jerusalem, som inte ens är en miljonstad, ägnas av goda skäl också ett kapitel. Mekka och Aleppo har också sin plats. Erbil, äldst av alla de städer som ägnas

kapitel i boken, har kanske en framtid som Kurdistans huvudstad – men där är vi inte än. Ambitionen har varit att få med ett brett spektrum av städer, från öst till väst, från norr till söder, medan förutsättningen har varit att kunniga författare från olika samhällsvetenskapliga och humanistiska discipliner, väl bevandrade och engagerade i sitt ämne, stod att finna.

Resultatet har blivit en rikhaltig, välskriven, bitvis lysande bok. Med den ingång som beskrivningen av en stad och dess historia ger får en mångfald politiska, sociala och kulturella förhållanden plats. De olika författarna väljer att följa olika spår, alltid klart och tydligt presenterat. Själva stadens närvaro varierar därmed, i vissa kapitel, som i det om Tripoli av Knut Vikør, blir den närmast en symbol för det grundläggande dilemmat och insatsen i den libyska statsbildningen. Andra gånger, som i Eirik Hovdens kapitel om Sanaa, och Kjetil Selviks om Teheran, utnyttjas intryck, observationer och beskrivningar från staden för att förmedla en känsla för vad som gör det urbana samhället möjligt och håller det samman eller, tvärtom, vad som konkret driver fram konflikter och uppror, som i Truls Tønnesens kapitel om Bagdad eller Lars Haugoms om Istanbul. Författarna lyckas på sina tjugotal sidor ge en fyllig bild med ett historiskt djup av respektive lands politiska situation. Påtagligt är också att kontrasterande intressen och hållningar, den politiska och sociala dynamiken, skildras på ett nyanserat och övertygande sätt. De olika kapitlen blir på så sätt kunniga och relativt lättlästa introduktioner till levande samhällen.

Kanske ligger det i sakens natur att kapitlet om Aleppo, av Jonas Dræge, hälften så många sidor som övriga kapitel, inte riktigt lever upp till ovanstående. Här får den så kallade sekterismen, även om den relativiseras, ett alltför stort utrymme. Men svårigheten att skriva meningsfullt om Syrien ska inte underskattas, landet är utan tvekan

Mellanösterns verkliga brännpunkt för närvarande, med inblandning av alla regionala och internationella aktörer av betydelse. Utfallet av händelseförloppet där sätter avtryck i alla de städer och länder som behandlas i boken.

Brennpunkt Midtøsten bryter på ett befriande sätt med de enfrågeraster som ofta läggs på regionen. Men ett sådant dyker upp när Sihem Bensedrine, sedan 2014 ordförande för den viktiga tunisiska Sanningskommissionen, nämns i kapitlet om Tunis. Bensedrine var, och är, journalist och människorättsaktivist och öppnade under Ben Ali-regimen outtröttligt nya kanaler för det fria ordet och avslöjade och bekämpade den tortyr som regelmässigt förekom i tunisiska fångelser. Naturligtvis motarbetades hon med alla medel, inklusive fångslanden. I kapitlet av Ragnhild J. Zorgati, för övrigt intressant och kunnigt, förleds man emellertid felaktigt att tro att hon drabbades av repressionen för sin del i kvinnorörelsen.

Ett besläktat frågetecken kan sättas inför bokens omslag med de obligatoriska beslöjade och hijab-klädda kvinnorna. Det svarar inte mot bokens innehåll. Författarna, varav inte alla har kunnat nämnas här, har tvärtom gemensamt öppnat ett fönster mot en myllrande, uppfinningsrik och skiftande värld, där sociala och politiska konflikter förvisso är många, men varken enhetliga eller entydiga, och hursomhelst inte kan reduceras till den mellan dem som skyler håret och dem som även skyler ansiktet.

Måtte fler forskare inspireras av detta lyckade steg bort från de vetenskapliga artiklarna, måtte alltså denna bok bli spridd och läst, till förmån för en mer insiktsfull debatt, och – vem vet? – fler och bättre initiativ för att hejda de brutala krigen.